

Анжела КАЛІНЮК,

*доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ
доктор філософії*

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ УТРИМАННЯ ПАСИНКУ, ПАДЧЕРЦІ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

В сучасній цивілістиці, аліментні зобов'язання мачухи, вітчима, падчерки, пасинка науковці відносять до третьої черги аліментних зобов'язань і розглядають їх як додаткові (субсидіарні) зобов'язання. Зауважимо, що ч. 2 ст. 270 СК України міститься виняток: обов'язок по утриманню мачухи, вітчима може виникнути і тоді, коли є хоча б хтось із зазначених осіб (баба, дід, внуки, брати, сестри), але вони недостатньо матеріально забезпечені. Тобто, стверджує З. В. Ромовська, і ми доєднуємося до такого висновку, падчерка та пасинок стають аліментнозобов'язаними не третьою, а - другою чергою [1, с. 388].

Досліджуючи сімейно-правове регулювання відносин щодо надання утримання членам сім'ї, варто наголосити, що право на утримання розглядається у доктрині права у широкому значенні, як юридично гарантована можливість життєзабезпечення одних осіб за рахунок інших, втілена у формі специфічного галузевого суб'єктивного права, наприклад: на відшкодування шкоди, завданої в результаті смерті годувальника; на довічний догляд з утриманням; на аліментування; на одержання пенсій, допомог, компенсацій у праві соціального забезпечення та ін. Саме в цьому значенні, право на утримання дитини є передбачена й гарантована сімейним законодавством можливість дитини одержувати від батьків утримання до досягнення нею повноліття.

В науковій літературі з сімейного права відносини батьків і дітей щодо надання утримання, як правило, прийнято називати аліментними, тому виникає питання щодо співвідношення таких понять, як «аліменти» та «утримання». Втім, варто зазначити, що у сучасній науці щодо понять «утримання дитини», «аліменти на дитину», «аліментне зобов'язання» не існує певної однозначності, а серед науковців точиться суперечка щодо змісту цих понять. З. В. Ромовська, наприклад, визначає, що «аліментне зобов'язання - це не тільки обов'язок однієї сторони. Це насамперед правовідносини, в яких обов'язку однієї сторони кореспондує право іншої. Аліментні зобов'язання можуть бути визначені як правовідносини, в яких одна сторона зобов'язана за наявності умов, передбачених законом, утримувати іншу сторону - члена своєї сім'ї чи родича, а остання може вимагати виконання даного обов'язку» [2, с. 74]. Так, праву дитини на

утримання кореспондує обов'язок батьків утримувати її. Науковці також звертають увагу на те, що законодавець не розрізняє поняття «утримання» та «аліменти» і застосовує їх як синоніми (ст.ст. 75, 78 СК України).

Тому, наразі, в юридичній літературі наголошується на необхідності розмежування таких понять, як «аліменти» і «утримання». Пропонується термін «аліменти» вживати до ситуацій, коли втрачені нормальні сімейні відносини, а у разі, коли зобов'язана за законом особа добровільно бере на себе зобов'язання, доцільно вживати термін «утримання», що є припустимим і у відносинах між вітчимою, мачухою та пасинком, падчеркою.

В юридичній літературі аліменти визначаються, з одного боку, як утримання, яке надається добровільно одним членом сім'ї іншому і яке може здійснюватися як шляхом постачання їжі, забезпечення одягом, доглядом тощо, у натурі й у грошах, а з другого боку, аліменти – це кошти або майно, що надається аліментнозобов'язаною особою примусово, на утримання іншої особи. В. П. Мироненко під аліментами визначає зобов'язання, зміст яких становить обов'язок осіб, що пов'язані сімейно-правовими відносинами надавати матеріальне утримання один одному, іншим членам сім'ї або родичам [3, с. 305]. Дещо іншої точки зору притримуються Л. В. Сапейко та В. А. Кройтор зазначаючи, що у сучасному законодавстві України не розмежовується поняття «утримання» та «аліменти», і в перше, і в друге вкладається одне й теж розуміння – кошти на утримання певного члена сім'ї, незалежно від того, добровільне це утримання чи на підставі рішення суду [4, с. 10]. Л. В. Афанасьєва розглядає аліменти як матеріальну допомогу, що надається в силу закону подружжю, дітям, родичам, своякам, фактичним вихователям (вихованцям). Ця допомога може надаватись як у добровільному, так і в примусовому порядку [5, с. 5].

В свою чергу, Л. В. Сапейко висловлює припущення, що «підвищення рівня соціального захисту громадян має вплинути на поступове скасування інституту аліментних зобов'язань інших членів сім'ї» [6]. Слушною є позиція і Т. В. Боднар, яка, виходячи із національної традиції побудови сімейних правовідносин нерідних батьків і дітей у повторних шлюбах – виховання і утримання чужих дітей, сімейне законодавство передбачає не лише право на утримання, а й покладає на учасників таких відносин відповідні обов'язки [7, с. 386].

І. В. Жилінкова з цього приводу акцентує увагу на тому, що вітчимою, мачуха можуть набувати свого правового статусу тільки після реєстрації шлюбу з одним з рідних батьків дитини. Проживання однією сім'єю жінки або чоловіка з батьком, матір'ю дитини не призводить до набуття статусу мачухи, вітчима і, відповідно, виникнення аліментного обов'язку [8, с. 812]. З. В. Ромовська свого часу також наголошувала, що учасниками аліментних правовідносин є тільки громадяни і притому ті, які за загальним правилом

є в близькому кровному спорідненні між собою, у відносинах усиновлення, перебувають чи перебували у шлюбі, і лише в окремих виняткових випадках аліментний обов'язок щодо неповнолітніх та непрацездатних членів сім'ї може бути покладено на вітчима, мачуху, пасинків, падчерок та інших осіб [9, с. 10].

Очевидно, законодавець, прописуючи відповідні норми СК України щодо утримання, виходив з того, що дитина та вітчим (мачуха) проживали однією сім'єю, у процесі спільного проживання вітчим (мачуха) робили свій безпосередній внесок у виховання, розвиток дитини, і такі відносини за своєю природою загалом подібні до батьківських. Однак, як вбачається із того ж закону у разі, якщо відсутня хоча б одна з названих вище умов, що утворюють юридичний склад, необхідний для виникнення у пасинка, падчерки суб'єктивного права на утримання, ставити питання стосовно його стягнення, не є необхідним.

Як бачимо, СК України спільному проживанню вітчима, мачухи, пасинка, падчерки надає переважне юридичне значення, при цьому чітко простежується умовна етапність побудови правових відносин вітчима, мачухи і пасинка, падчерки: реєстрація шлюбних відносин між батьком (матір'ю) дитини та вітчимом (мачухою); спільне проживання вітчима (мачухи) та пасинка, падчерки; виникнення взаємних особистих та майнових прав і обов'язків між вітчимом (мачухою) та пасинком (падчеркою).

Список використаної літератури:

1. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Правова єдність, 2009. 432 с.
2. Ромовська З. В. Права та обов'язки батьків і дітей. Львів : Вища школа, 1975. 145 с.
3. Мироненко В. П., Пилипенко С. А. Сімейне право України : підручник. Київ : Правова єдність, 2008. 477 с.
4. Сапейко Л. В., Кройтор В. А. Аліменти дітям та батькам : монографія. Харків : Еспада, 2008. 160 с.
5. Афанасьєва Л. В. Аліментні правовідносини в Україні : автореф. дис. . канд. юрид. наук : 12.00.03. НЮАУ ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2003. 15 с.
6. Сапейко Л. В. Правове регулювання аліментних обов'язків батьків та дітей : дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2003. - 187 с.
7. Боднар Т. В. Сімейне право в системі права України. *Приватне право*. 2013. № 1. С. 129-134.
8. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. І.В. Жилінкової. Харків : Ксилон. 2008. 855 с.
9. Ромовська З. В. Аліментні зобов'язання : конспект лекцій. Львів : Львів. ун-т, 1973. 59 с.